

*Tuinbouwvisie
Bommelerwaard
2012.*

*Toekomst-
perspectief
van de
tuinbouwsector.*

Rabobank
Een bank met ideeën.

Voorwoord

De Rabobank heeft haar wortels in de food & agri-sector. Al meer dan honderd jaar bouwt zij kennis op in deze branches. Ook onze lokale coöperatieve bank is sterk betrokken bij de omgeving. Aan deze betrokkenheid geven wij onder meer uiting door de sociaal economische ontwikkeling van de Bommelerwaard te stimuleren en te ondersteunen.

Ondanks de roerige economische tijden is de tuinbouw nog steeds van grote betekenis voor de Bommelerwaard. Het is niet de mate van groei, maar juist de kwaliteit van het ondernemerschap die vooruit is gegaan. Een duurzaam business model is tegenwoordig belangrijker dan een bedrijf dat alleen kwantitatieve groei doormaakt. In dat kader is besloten om het tuinbouwonderzoek dat in 2007 is verricht, te actualiseren om met name te kijken hoe we kunnen zorgen voor een vitale tuinbouwsector op de lange termijn.

Belangrijk voor het vitaal houden van de sector is het verbinden van dit onderzoek met de ondernemers, de overheid maar ook met het onderwijs. Hierdoor versnellen kennisstromen en neemt de innovatiekracht toe.

Ook dit rapport is samen met alle belanghebbenden uit de Bommelerwaard, de provincie Gelderland, vertegenwoordigers uit de brancheorganisaties en de gemeenten Zaltbommel en Maasdriel tot stand gekomen. Een samenwerking die de afgelopen jaren is ontstaan en zich steeds krachtiger heeft ontwikkeld. De saus van duurzaamheid die we met elkaar gevonden hebben, moeten we vasthouden en de kracht van de coöperatieve dialoog helpt ons daarbij verder. Ik ga ervan uit dat dit rapport een verdere bijdrage levert aan de vitaliteit van de tuinbouwsector. Samen sterker. Dat is het idee.

Huub Haarlemmer

Directievoorzitter Rabobank Bommelerwaard

Versterken Bommelerwaardse tuinbouw

Samen werken aan een duurzame Bommelerwaard heette de Rabobankstudie die in 2007 verscheen. Hierin gaven we onze visie op de ontwikkeling van de regionale tuinbouw. Vijf jaar later, in een volkomen ander economisch tijdsgewricht, actualiseren we dit onderzoek. In deze brochure treft u de belangrijkste conclusies en aanbevelingen uit deze actualisatie. Het volledige rapport kunt u inzien en downloaden op www.rabobank.com/economie of via de Tuinbouwvisie Bommelerwaard app.

De Nederlandse tuinbouw is hard geraakt door de economische ontwikkelingen van de afgelopen vijf jaar. De investeringen in nieuw glas kwamen na 2007 nagenoeg tot stilstand en het netto teeltareaal in Nederland kromp. Ook in de Bommelerwaard was dit het geval. Het aantal banen bleef echter min of meer gelijk en de toegevoegde waarde nam iets toe. Dit wijst op een intensivering van het grondgebruik in de regio: in vergelijking tot vijf jaar geleden wordt nu op minder grond méér toegevoegde waarde gecreëerd.

Tabel: Ontwikkeling kernindicatoren tuinbouw¹ in de Bommelerwaard, 2006-2011

Indicator	2006	2011
Aantal primaire tuinbouwbedrijven	430	330
Banen in de primaire tuinbouw	4.650	4.600*
Bruto toegevoegde waarde in de primaire tuinbouw	€ 103 mln.	€ 108 mln.
Bruto toegevoegde waarde in het tuinbouwcluster	€ 165 mln.	€ 185 mln.
Netto teeltareaal vollegrondstuinbouw	550 ha	525 ha
Netto teeltareaal glastuinbouw	310 ha	290 ha

* Heeft betrekking op de situatie in 2010

¹ Bij de primaire tuinbouw gaat het om de som van de vollegrondstuinbouw, de glastuinbouw en de paddenstoelensector. De gepresenteerde cijfers van 2006 kunnen afwijken van die in de studie van 2007 doordat de (toen voorlopige) cijfers in een later stadium zijn gecorrigeerd.

Ook op het vlak van samenwerking en belangenbehartiging zijn in de afgelopen vijf jaar duidelijke stappen gezet. Zo heeft het publiek-private netwerk De Betuwse Bloem zich verder als netwerkorganisatie ontwikkeld en zijn hierbinnen vijf pacten van ondernemers, overheden, intermediaire organisaties en kennisinstellingen opgezet om de ontwikkeling van de fruitteelt, de paddenstoelenteelt, de laanboomteelt, de glastuinbouw in de Bommelerwaard en in Arnhem-Nijmegen te stimuleren. Ook is onder begeleiding van het Projectbureau Herstructurering Tuinbouw Bommelerwaard (PHTB) gestart met de ruimtelijke herstructurering van de tuinbouw in het gebied.

Hoe blijft de tuinbouw in de Bommelerwaard vitaal?

Ondanks alle inspanningen tot nu toe staan de rendementen in veel tuinbouwbedrijven onder druk. Verdere actie is daarom gewenst. In figuur 1 geven we een overzicht van de acties die nodig zijn om de Bommelerwaardse tuinbouw in de toekomst te versterken.

De bouwstenen van de regionale tuinbouw zijn gevisualiseerd in de vorm van een huis. De handel, verwerking en fruitteelt, de glas(sier)teelt en de paddenstoelenteelt vormen het fundament van dit huis. Om dit fundament te versterken zijn per pijler acties geformuleerd. Daarnaast is een aantal maatregelen sectoroverstijgend en van belang om het regionale ondernemings- en vestigingsklimaat voor de tuinbouw een (blijvende) impuls te geven. In aansluiting hierop hebben we voor het regionale tuinbouwcluster de volgende aanbevelingen geformuleerd:

- Blijf het ondernemerschap in de regio vanuit De Betuwse Bloem versterken. Ook in de toekomst zal de regionale tuinbouw continu met (veel) veranderingen worden geconfronteerd. Daarom moet doorlopend worden geïnvesteerd in het hart van de sector: de ondernemers.
- Geef als tuinders gezamenlijk via de pacts aan welke facilitering en/of ondersteuning van derden (overheid, banken, kennisinstellingen et cetera) nodig is om op de lange termijn goede bedrijfseconomische prestaties te blijven realiseren. Versterk waar nodig de banden tussen ondernemers, overheid, onderwijs en onderzoek (de vier O's). Een sterk tuinbouwcluster is

immers niet alleen in het belang van de ondernemers, maar ook van de drie andere O's.

- Verken vanuit De Betuwse Bloem de behoefte van de sector aan voldoende gekwalificeerd personeel en ontwikkel een plan om die behoefte zo goed mogelijk op de behoeften van onderwijs- en kennisinstellingen te laten aansluiten. Promoot als sector ondertussen het werken in de tuinbouw onder het motto 'bekend maakt bemind'.
- Zorg als overheid voor heldere regulering, gerichte ondersteuning en consequente handhaving als het gaat om de huisvesting van (tijdelijke) buitenlandse arbeidskrachten en investeer als sector in goede voorzieningen op dit gebied.
- Pas als lokale/regionale overheid het herstructureringsbeleid aan op de ontwikkeling van (individuele) bedrijven en besteed bij uitplaatsing voldoende aandacht aan de specifieke eisen die tuinders aan locaties stellen (bodem, landschappelijke inpassing, bereikbaarheid, fytosanitaire eisen et cetera). Formuleer als (individuele) tuinders daarnaast een langetermijnstrategie waarin de ruimtelijke ontwikkeling van het bedrijf een duidelijke plaats heeft en deel deze tijdig met de lokale en regionale overheid, zodat wederzijds inzicht en begrip ontstaat.

Blijvend vitale tuinbouw in de Bommelerwaard

- Blijf het ondernemerschap in de regionale tuinbouw versterken.
- Versterk voorts de relatie tussen ondernemers, overheid, onderwijs en onderzoek (de vier O's).
- Zorg voor goede (tijdelijke) huisvesting van buitenlandse arbeidskrachten.
- Pas het herstructureringsbeleid aan op de ontwikkeling van (individuele) bedrijven en besteed bij uitplaatsing voldoende aandacht aan de specifieke eisen van tuinders aan locaties (bodem, landschappelijke inpassing, etc.).

Handel, verwerking en fruitteelt

- Handel: word ketenregisseur door nieuwe markten aan te boren, logistiek goed te organiseren en afzetrisico's van telers te beperken.
- Fruitteelt: bekijk mogelijkheden voor schaalvergroting, verdere mechanisatie en crossovers met andere bedrijven in de regio.

Glas(sier)teelt

- Werk vanuit ondernemerscollectieven samen met de retail en andere afnemers.
- Werk samen om te komen tot een (structurele) verlaging van energiekosten.
- Kijk kritisch naar de schaalgrootte en pas de bedrijfsstrategie hierop aan.
- Loop voorop als het gaat om het beperken van emissies.

Paddenstoelenteelt

- Werk vanuit ondernemerscollectieven samen met de retail en andere afnemers.
- Benadruk de voordelen van het eten van paddenstoelen meer bij consumenten.
- Bekijk opties voor waardecreatie uit restproducten.
- Blijf goed op de hoogte van procesinnovaties en voer deze waar mogelijk door.
- Voldoe aan de zorgplicht als goede werkgever.

Figuur 1: Strategische agenda ter versterking van het Bommelerwaardse tuinbouwcluster

Tot slot: omgaan met onzekerheid

In 2007 had niemand kunnen voorzien dat de economie en de Nederlandse tuinbouw in 2012 in een volstrekt andere staat zouden verkeren. Het is dan ook de vraag hoe we in 2017 zullen terugkijken op de dan achter ons liggende periode. Eén ding is vrijwel zeker: er zullen voor de sector ingrijpende veranderingen plaatsvinden, waarvan we nu nog geen idee hebben. Dat kan onzeker maken, maar inspireert ook om voortdurend met elkaar te zoeken naar de kansen die de markt biedt.

Uiteindelijk zullen de continu veranderende marktomstandigheden blijven vragen om goed ondernemerschap en een soepele samenwerking tussen alle private en publieke partijen die dat ondernemerschap kunnen ondersteunen (en die zelf ook baat hebben bij een sterk tuinbouwcluster in het gebied). Flexibiliteit, ondernemerschap en bewegingsruimte -financieel, ruimtelijk en mentaal- zijn dan ook noodzakelijk om de Bommelerwaardse tuinbouw blijvend sterk en vitaal te houden.

Tuinbouwvisie Bommelerwaard App

www.rabobank.nl/bommelerwaard.

© Rabobank Nederland, 2012

De in deze publicatie gepresenteerde cijfers zijn gebaseerd op gegevens uit door ons betrouwbaar geachte in- en externe bronnen. Deze gegevens zijn op zorgvuldige wijze in onze analyses verwerkt. Rabobank Nederland aanvaardt echter geen enkele aansprakelijkheid voor het geval dat de in deze publicatie neergelegde gegevens of prognoses onjuistheden bevatten. Het betreft algemene informatie die aan veranderingen onderhevig is.

Aan de verstrekte informatie kunnen voorts geen rechten worden ontleend. Resultaten uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst. Rabobank aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor de inhoud hiervan of voor informatie die op of via de site wordt verstrekt. De afnemer van de informatie is verantwoordelijk voor de keuze en elk gebruik van de informatie.

Met de afgebeelde personen zijn portretrechten voor zover mogelijk volgens de wettelijke bepalingen geregeld. De brochure is gedrukt op minder belastend papier. Rabobank deelt graag haar kennis en visie met anderen. Overname uit dit rapport wordt daarom aangemoedigd. Let daarbij wel op zorgvuldigheid en een goede bronvermelding.

Rabobank
Een bank met ideeën.